

مقدمه:

یکی از عرصه‌هایی که خصوصاً در سالهای اخیر با تهاجمات گسترده همراه بوده است، "عرصه اقتصادی" است. بنابراین خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که غلم استکبارستیزی را برپا کند، نیازمند چنین الگوهایی است. یکی از این مفاهیم "اقتصاد مقاومتی" است. بنا به تعریف برخی از اقتصاددانان از اقتصاد مقاومتی، این نوع اقتصاد معمولاً در رویارویی و تقابل با اقتصاد وابسته و مصرف کننده یک کشور قرار می‌گیرد که منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی سلطه، ایستادگی نموده و سعی در تغییر ساختارهای اقتصادی موجود و بومی سازی آن بر اساس جهان‌بینی و اهداف دارد. اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی مقاوم سازی، بحران زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می‌شود، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تاکید روی مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خود اتکایی است. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تاثیرها می‌باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌ها خارجی کاهش یابد بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تاکید گردد. در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی‌ها برای رسیدن به نقاط مثبت ملی نیاز است.

متن ابلاغیه سیاست های اقتصاد مقاومتی

حضرت آیت الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، در تاریخ بهمن ماه/ ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی "اقتصاد مقاومتی" که بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شده است را به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ نمودند:

بسم الله الرحمن الرحيم

ایران اسلامی با استعدادهای سرشار معنوی و مادی و ذخائر و منابع غنی و متنوع و زیرساخت‌های گسترده و مهم‌تر از همه، برخوردار از نیروی انسانی متعهد و کارآمد و دارای عزم راسخ برای پیشرفت، اگر از الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی که همان اقتصاد مقاومتی است، پیروی کند نه تنها بر همه مشکلات اقتصادی فائق می‌آید و دشمن را که با تحمیل یک جنگ اقتصادی تمام عیار در برابر این ملت بزرگ صفا‌آرایی کرده، به شکست و عقب‌نشینی وا می‌دارد، بلکه خواهد توانست در جهانی که مخاطرات و بی‌اطمینانی‌های ناشی از تحولات خارج از اختیار، مانند بحران‌های مالی، اقتصادی، سیاسی و ... در آن رو به افزایش است، با حفظ دستاوردهای کشور در زمینه‌های مختلف و تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی و سند چشم‌انداز بیست‌ساله، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو را محقق سازد و الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد.^۱

در فرمایش معظم له سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا در ۲۴ بند ابلاغ گردیده است که اهمیت صنعت نفت و به تبع آن نقش چشمگیر انرژی گاز و حوزه مربوطه در اقتصاد مقاومتی و شکوفایی کشور بخوبی تبیین شده است. به حسب اهمیت موضوع، معظم له در زمانی دیگر^۲ در توضیح اقتصاد مقاومتی بیان کردند که اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می‌کند. اقتصادی که در شرایط فشار، شرایط تحریم و در شرایط دشمنی‌ها باعث رشد و شکوفایی کشور شده و بستر را برای افزایش توسعه اقتصادی و کاهش آسیب‌پذیری فراهم کند. لازمه چنین اقتصادی باید کارآفرینی، تبدیل تهدید به فرصت، حرکت روبه‌جلو در پیشرفت و مدیریت بهینه توانمندی‌های اقتصادی در عرصه‌های مختلف بالاخص انرژی باشد. بنابراین اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسان‌های محیط بین‌المللی اقتصادی و تهدیدهای آن، کم‌ترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. همانطور که در فرمایشات

۱- رهبر معظم انقلاب، بهمن ماه/ ۱۳۹۲

۲- مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان در شهریور ۱۳۹۱

معظم له ملاحظه می گردد نکات بسیار با اهمیت و قابل توجهی وجود دارد که جهت تحقق اقتصاد مقومتی و در نهایت شکوفایی و سربلندی نظام اسلامی ایران، مستلزم توجه ویژه مسئولان ذیربط و آحاد جامعه و عمل به آن می باشد.

هدف از اقتصاد مقاومتی

هدف اقتصاد مقاومتی بازسازی و احیاء اقتصاد ملی است. موجودیت این اقتصاد که ایرانی و اسلامی است باید هر چه بهتر معلوم و مشخص شود. با تحقق استقلال و آزادی و جمهوری اسلامی سیاست ملی در انقلاب شکل گرفت و دفاع ملی ما در جنگ تحمیلی احیاء شد، امروز نیز اقتصاد ملی ما هم باید در شرایط تحریم احیاء شود. تحریم های ظالمانه و تحمیلی برای ملت ما می تواند یک فرصت هم باشد تا علاوه بر خنثی سازی تحریم ها با کمک متخصصین و نخبگان و آحاد مردم، اقتصاد ملی شکوفای ایران اسلامی نیز محقق شود. این راهی است که باید با اعتماد به مردم و نخبگان و پژوهشگران جامعه طی کنیم و برای تحقق اقتصاد مقاومتی باید به ظرفیت های مردمی داخل کشور همچون پژوهشکده های معتبر سهم و نقش داده شود. این نوع اقتصاد، مردمی است و از ظرفیت های مردم و نخبگان در آن استفاده می شود ضمن این که از دانش فنی دنیا هم در آن استفاده می شود. اقتصاد مقاومتی ادبیاتی است که در مقابله با تحریم های بین المللی مطرح شده است. هم اکنون اقتصاد ایران باید بر مبنا و اصول درستی گام نهد تا از این رهگذر بتواند بر تحریم های بین المللی فائق آمده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند. آن اصول و مبناهایی که اقتصاد ایران باید داشته باشد، ادبیاتی را به نام اقتصاد مقاومتی ایجاد کرده است.

چارچوب مفهومی اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد کشور دارای جهان بینی اسلامی است و از طرفی در منطقه ژئوپلیتیک خاورمیانه واقع شده است که به دلیل ذخایر بی نظیر انرژی در آن، حفظ استقلال سیاسی اقتصادی دارای هزینه هایی است که از طرف ابرقدرتها وارد میشود چرا که با منافع آنها در تضاد است. از این روی باید سازوکارها به گونه ای طراحی شوند که در برابر تهدیدها مقاوم بوده و مسیر رسیدن به اهداف کشور را هموار سازند. شناسایی حوزه های تحریم و همزمان تلاش برای کنترل و کم اثر کردن این فشارها و در شرایط آرمانی تبدیل چنین تهدیدهایی به فرصت را اقتصاد مقاومتی میتواند تلقی نمود. **کاهش وابستگی ها و تاکید برای خود کفایی از مشخصه های بارز چنین اقتصادی است.** توجه به دو بعد اسلامی و ایرانی در تدوین چارچوب مفهومی اقتصاد مقاومتی حائز اهمیت است. الگوی اقتصاد مقاومتی به لحاظ اسلامی، ساختاری متناظر به آرمان و هدف را پیگیری میکند و در عین حال به لحاظ ایرانی نیز ناظر به مسائل و نیازهای بومی خواهد بود. لذا در حوزه آرمان و هدف، نفی ظلم در سراسر عالم، مبارزه دائمی حق و باطل و چالش و تعارض با هرگونه استضعاف و استکبار در دستور کار قرار میگیرد. به لحاظ بعد ایرانی نیز الگو باید متناسب با نیازهای کشور و در جهت حل مسائل کشور باشد. تعالی، پیشرفت و شکوفایی

کشور در شرایط تعارض دائمی با نظام سلطه و مواجهه با انواع تحریمها، مساله ای اساسی است که داشتن رویکرد جامع قابل طرح است. در این اقتصاد، حوزه های تهدید شناسایی شده و متعاقب با آن تهدیدها تبدیل به فرصت می شوند.

اقتصاد مقاومتی در قرآن

هنگامی که کلمه اقتصاد به کار برده می شود یک مفهوم عام دارد که شامل علم اقتصاد، نظام اقتصادی و همه کنشها و واکنشهای اقتصادی است که در جامعه صورت می گیرد؛ اما منظور از اقتصاد مقاومتی این است که از جهت نرم افزار و سخت افزار همه کسانی که در حوزه اقتصاد جامعه تلاش می کنند باید نهایت سعی خود را به کار گیرند تا بتوانند در برابر تحریمها و فشارهای اقتصادی مقاومت کنند. بعنوان مثال خداوند در آیه ۶۰ سوره انفال می فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» این آیه تأکید دارد که هر چه می توانید قوت و توان خود را افزایش دهید و زمینه های استعداد و مقاومت را در جامعه اسلامی فراهم کنید، این آیه باید سرلوحه اقتصاد مقاومتی باشد، در قرآن و حدیث عبارات زیادی را در مورد جهاد اقتصادی داریم که در آنها مسئله عزت اسلام و مسلمانان موضوع محوری است، عزت از منظر قرآن کریم به معنای شکست ناپذیری است و ملت عزیز، ملتی است که مقاومت و پایداری کرده و فشارها را تحمل می کند تا به سربلندی دست یابد. در اقتصاد مقاومتی فکر و اندیشه تولید می شود و باید همه اندیشمندان نهایت تلاش فکری خود را جهت انجام اختراعات و ابتکارات انجام دهند تا تولید کشور بالا برود، از طرف دیگر در امور مصرفی باید اقتصاد مقاومتی را نشان داد و باید سعی کنیم کمتر مصرف کرده و قناعت داشته باشیم، در واقع هزینه ها را کمتر کنیم و مواد اولیه ای که در هر زمینه ای داریم را کمتر بسوزانیم و از بین ببریم تا بتوانیم مایه های اقتصادی لازم را برای مقاومت در برابر فشارها داشته باشیم^۱.

صنعت گاز تجلی گاه اقتصاد مقاومتی

انرژی گاز به عنوان یکی از مولفه های نیروی محرکه اکثر فعالیتهای اقتصادی جایگاه ویژه ای در توسعه دارد. روند شتابان توسعه اقتصادی و صنعتی در کشورهای جهان تا حدود بسیار زیادی به سطح مصرف انرژی ارتباط می یابد. سبد جهانی انرژی نشانگر این واقعیت است که علی رغم تلاشهای زیاد برای متنوع کردن این سبد، همچنان نفت و گاز مهمترین تامین کنندگان انرژی جهان هستند. ایران به عنوان یک کشور رو به رشد دارای منابع غنی و گسترده و مخازن بزرگ گازی از جایگاه بسیار ویژه ای در جهان برخوردار است. با نگاه به گذشته این صنعت از حضور استعمارگران در سرزمین کهن ایران و اکتشاف نفت و گاز گرفته تا فراز و نشیب های آن که از ملی شدن این صنعت، شکل گیری انقلاب اسلامی، دوران های جنگ، بازسازی، توسعه و تحریم تأثیر پذیری داشته است، اهمیت بی نظیر آن بر همگان روشن است. همچنین صنعت گاز از موثرترین و بزرگترین صنایع رو به رشد در جهان و به ویژه ایران است. به همین نسبت

۱- محمد قربانی مقدم، صاحب نیوز

حساسیت این بخش به تغییر معادلات اقتصادی و سیاسی در عرصه بین‌المللی با سایر بخش‌ها قابل مقایسه نیست. لذا می‌توان ادعا کرد که تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران بیش از هر بخش دیگری حوزه صنعت نفت و گاز را در بر گرفته است. عمده‌ترین دلیل این ادعا، وابستگی اقتصاد کشور به نفت و گاز است. با اینکه سال‌ها، اقتصاددانان و مدیران ارشد کشور در فکر راهکارهایی برای رفع وابستگی و یا خام‌فروشی آن (مایعات گازی) در این بخش بوده‌اند، هنوز هم عمدتاً به صورت خام صادر شده و منبع درآمد خوبی برای کشور به شمار می‌آید. ولیکن در راستای اهداف اقتصاد مقاومتی و وصول به شکوفایی اقتصادی بایستی خام‌فروشی انرژی (گاز مایع) قطع گردد.

ابعاد برجسته اقتصاد مقاومتی در صنعت گاز

از ابعاد مهم و مرتبط با اقتصاد مقاومتی در صنعت گاز می‌توان به اکتشاف، استخراج، تولید و بهره‌برداری، فرآوری، پژوهش و فناوری، ساخت داخل، منابع انسانی و خصوصی‌سازی اشاره کرد. اکتشاف در سیاست‌های ابلاغی از سوی رهبر معظم انقلاب مورد تأکید قرار گرفته و بر گسترش اکتشاف و شناخت کامل منابع کشور متمرکز است که خوشبختانه می‌توان در مقایسه با سالهای آغازین اکتشاف گاز با حضور خارجی‌ان در کشورمان، از آن به عنوان انقلابی یاد نمود. لذا کارنامه موفق صنعت گاز در این زمینه، گویای همت والای جهادگران این صنعت در کاهش وابستگی هاست. همچنین در تشریح استخراج، تولید و بهره‌برداری می‌توان گفت: افزایش ظرفیت تولید گاز علاوه بر اینکه مهمترین مؤلفه در پیشتازی صنعت گاز به منظور تحقق اقتصاد مقاومتی به شمار می‌رود، در برنامه کاری وزیر محترم نفت جایگاهی ویژه دارد. لذا این مهم بایستی بیش از گذشته به بدنه صنعت القاء و فرهنگ مرتبط با آن نهادینه گردد تا ضمن توجه ویژه و بیش از پیش به تولید، طرح‌های توسعه‌ای نیز مورد توجه بدنه کارشناسی و مدیریتی این صنعت قرار گیرد. در این بخش نیز صنعت گاز به خودکفایی دست یافته و می‌توان گفت که دانش فنی آن در حال صدور است. قبل از تبیین بخش فرآوری، این نکته شایسته یادآوری است که منظور از استقلال به عنوان یکی از دو عنصر شعار اصلی انقلاب اسلامی، نوع پایدار آنست که در برگیرنده ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و... است. در حوزه اقتصادی این موضوع قابل تفکیک و بررسی است و جنبه استقلال صنعتی بیش از سایر بخشها متوجه صنعت گاز است. تکمیل فرایند اکتشاف تا فرآوری با اندیشه ایرانی، تجلی استقلال صنعتی و ملی کردن حقیقی این صنعت است. به عبارت دیگر با تکمیل این فرایند می‌توان ادعا نمود که صنعت گاز از خام‌فروشی منابع (مایعات گازی حاصل از گاز طبیعی) به سمت ایجاد ارزش افزوده در منابع حرکت نموده و این به معنای تحقق استقلال صنعتی است. از این رو موضوع فرآوری در منابع از طریق توسعه زنجیره ارزش و ایجاد ارزش افزوده با تأکید بر افزایش تولید پتروشیمی و توسعه صنایع پایین دستی - همانگونه که در برنامه وزیر محترم نفت آمده است - از طریق توجه بیشتر به بخش پالایش و پتروشیمی ما را حول محور حذف تدریجی خام‌فروشی منابع و در مسیر تحقق اقتصاد مقاومتی یاری خواهد نمود.

راهبردهای کلان صنعت گاز در توسعه با رویکرد اقتصاد مقاومتی :

لازمه چنین اقتصادی باید کارافرینی، تبدیل تهدید به فرصت، حرکت روبه جلو در پیشرفت و مدیریت بهینه توانمندی های اقتصادی در عرصه های مختلف انرژی گاز باشد. بنابراین اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسانهای بین المللی اقتصادی و تهدیدهای آن، کمترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. تبیین اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی گاز نیازمند یک رویکرد جامع نگر است. بدین ترتیب علاوه بر لحاظ کردن راهکارهای مالی و اقتصادی بیرون رفت از تحریم در این حوزه، باید پارادایمهای رفتاری تصمیم سازان، تصمیم گیران، کارگزاران و مهمتر بدنه مردمی نیز مدنظر قرار گیرد. اقتصاد مقاومتی با لحاظ کردن سیاستهای حاکمیتی و شرایط بین المللی بایستی به عنوان یک راهبرد مشخص و بلندمدت نگریسته شده و مبتنی بر دانش بومی باشد تا به پایداری رسد. در این راستا ایجاد، تحکیم و تقویت رابطه میان دانشگاه و صنعت ضرورتی دو چندان مییابد. اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی گاز، شرایطی است که در آن ضمن پیشرفت صنعتی و رسیدن به رشد اقتصادی مطلوب، منجر به تبدیل تهدید به فرصت در این بخش شده و زمینه های اتکا به دانش بومی، تولیدات بومی و سرمایهگذاری با منافع بلند مدت را برای کشور به ارمغان آورد.

اقتصاد مقاومتی و ریاضت اقتصادی

برخی اقتصاد مقاومتی و ریاضت اقتصادی را یکی میدانند و یا تصور میکنند اقتصاد ریاضتی یکی از شاخه های اقتصاد مقاومتی است در حالیکه این دو اصطلاح کاملاً متفاوت هستند. البته تحقق اقتصاد مقاومتی تنها با رعایت ریاضت اقتصادی بسترسازی می شود زیرا اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مصرف گرا نیست بلکه اقتصادی کاملاً محافظه کار و پر بنیه است. در ریاضت اقتصادی تمرکز اصلی دولت ها بر کاهش هزینه ها و رفع کسری بودجه است که بدین ترتیب آنها به کاهش و یا حذف ارائه برخی خدمات و مزایای عمومی دست میزنند که این طرح در درازمدت میتواند به بازیابی اقتصاد کمک کند اما در اقتصاد مقاومتی تمرکز اصلی بر سیاست گذاری و اجرای برنامه های اقتصادی معطوف به پایداری در همه سطوح با فرض فشار همه جانبه نظام سلطه بر اقتصاد کشور است. در چنین اقتصادی بیش از پیش به بهره برداری حداکثری از توانمندی های بومی و بهره گیری از منابع (اعم از منابع انسانی، مالی و طبیعی) و امکانات داخلی تأکید می شود. در اقتصاد مقاومتی تحریمها و فشارهای بین المللی اگرچه به عنوان چالشی اساسی مطرح است اما تلاش میشود تا تهدید به فرصت مبدل گردد. بدین ترتیب در اجرای راهبردهای مبتنی بر اقتصاد مقاومتی باید نظامات مختلف طوری تدوین شوند که اقتصاد کشور سامان یابد یعنی پیشرفت را به همراه داشته باشد و هم تعالی معنوی و موضع استقلال کشور را تقویت کند.

خودکفایی :

خودکفایی سازوکارهای حوزه اقتصادی بایستی به گونه ای مورد بازبینی قرار گیرند که تمامی موارد ایجاد وابستگی کشور را شناسایی و بهینه نمایند. **خودکفایی در کالاهای استراتژیک اولین گام موفقیت در اقتصاد مقاومتی است.** خودکفایی به منزله پیشنهاد برای حصول به اقتدار ملی و افزایش توان چانه زنی در عرصه بین المللی است. خودکفایی نمود عینی حمایت از تولید ملی در عرصه های مختلف صنعتی بالاخص انرژی است. در شرایط کنونی کشور، خودکفایی دارای دو پیش شرط اساسی است. اول جایگزینی درآمدهای جاری به جای نفت مانند مالیات، گردشگری، خدمات فنی و تجاری، درآمدهای ترانزیتی و... برای تأمین مالی دولت و دیگری تکاثر نمودن شرکای تجاری از چند شریک عمده به چندین شریک کوچکتر با رویکرد حمایت حداکثری از تولیدات داخلی را میتوان نام برد .

خودکفایی و چالش های پیش رو

خودکفایی به عنوان یک هدف، در زمان مرکانتالیستها در سده های ۱۷ و ۱۸ میلادی مورد توجه بود و با ظهور علم اقتصاد و پیدایش اقتصاددانان کلاسیک، به حاشیه رفت. بنا به باور شماری از کارشناسان، حداقل در خصوص برخی «کالاهای استراتژیک»، رسیدن به خودکفایی و قطع وابستگی به دیگران اهمیت بسیاری دارد و اقتدار ملی را برای آن کشور به ارمغان می آورد. از نظر دین مبین اسلام هم وابستگی نظام اسلامی به بیگانگان مذموم است. از مهم ترین نکاتی که در مورد خودکفایی باید بدان توجه کرد، تکنولوژی و منابع مالی است. در خصوص تکنولوژی باید گفت کشوری که می خواهد سیاست خودکفایی را دنبال کند، باید از صنایع مادر و بالادستی قوی برخوردار باشد تا بتواند کالاهای سرمایه ای و استراتژیک را تولید کند و از طرفی هم باید دانش فنی ساخت انواع کالاهای مورد نیاز جامعه را در اختیار داشته باشد که بر اساس مشاهدات، باید گفت بیشتر کشورهایی که در مسیر خودکفایی گام برداشته اند، در این زمینه موفقیت چندانی به دست نیاورده اند. در صورت فقدان دانش فنی لازم، پیگیری سیاست خودکفایی با چالش جدی روبه رو می گردد. حتی اگر این کشورها بتوانند حداقل کالاهای مورد نیاز خود را با کیفیت پایین تولید کنند، کیفیت پایین محصولات اجازه ی رقابت با کالاها در سطح بین المللی را به آنها نمی دهد که نتیجه ی آن عدم توانایی ارزآوری تولیدات داخلی است. اما مشکلات عامل سرمایه، در کشورهایی که به دنبال خودکفایی هستند (چون این کشورها عموماً کشورهای توسعه یافته ای نیستند)، از جمله مشکلات بخش مالی اقتصاد توسعه نیافته است و همین امر باعث می شود که بخش مالی نتواند منابع مالی را به طور مناسب به بخش صنعت (که برای اجرای سیاست خودکفایی به شدت به آن نیاز دارد) برساند. از سوی دیگر، مشکلی که شاید مقدم بر مطلب فوق باشد، این است که اساساً در این کشورها، منابع مالی چندانی نیز وجود ندارد که در صورت وجود بخش مالی توسعه یافته، بتواند به بخش صنعت منتقل شود. البته این امر برای کشورهایی که صادرات قابل توجهی از مواد خام، از قبیل نفت را دارند، درجه ی اهمیت کمتری دارد. مسئله ی دیگری که پیرامون موضوع خودکفایی وجود دارد، اقبال عمومی یک ملت به کالاهای تولیدشده ی داخلی است. به عبارت دیگر، به نظر می رسد **برای اجرایی شدن سیاست خودکفایی، نیاز به مشارکت و حمایت حداکثری مردم یک**

جامعه است؛ چرا که همان طور که گفته شد، معمولاً تولیدات کشورهایی که به دنبال خودکفایی هستند، از کیفیت بالایی برخوردار نیست و اگر مردم بخواهند در برابر پولی که می‌پردازند بهترین کالاها را (که عموماً از تولیدات خارجی هستند) استفاده کنند، یقیناً سیاست خودکفایی راه به جایی نخواهد برد. بنابراین یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های تحقق خودکفایی، مشارکت و حمایت مردم است.

چگونگی تحقق خودکفایی

اولویت در اجرای سیاست خودکفایی، حمایت همه‌جانبه از تولید ملی است؛ چرا که اگر منابع مالی فراوانی را به سمت تولیدات داخلی روانه شود، تا زمانی که تولید داخلی به شدت درگیر قوانین دست و پاگیر است، نتیجه‌ی مناسبی حاصل نخواهد شد. همین مطلب را می‌توان برای تکنولوژی و دانش فنی هم مطرح کرد. در واقع حمایت از تولیدات داخلی، یک مفهوم بسیار گسترده‌ای است که می‌توان آن را به موارد متعددی، از جمله حمایت‌های قانونی، مثل معافیت‌های مالیاتی، وضع تعرفه‌های بالا بر کالاهای خارجی، دادن تضمین خرید (به شرط کیفیت قابل قبول) و... حمایت‌های مالی همچون اعطای تسهیلات ارزان، پرداخت یارانه‌های مستقیم و غیرمستقیم (مانند یارانه‌ی انرژی)، تخصیص ارز ترجیحی و... و حمایت از مصرف کالاهای داخلی و تشویق به استفاده از این کالاها را دنبال کرد، تعمیم داد. در خصوص حمایت قانون از تولید ملی، مطلب مهم دیگری که علاوه بر محتوای قانون مطرح می‌شود، پایداری قوانین است؛ یعنی اینکه مفاد قانون هر لحظه و هر روز عوض نشود و حالت پایدار داشته باشد. دیگر اینکه اصول روابط اقتصادی در قوانین مصوبه باید روشن و مشخص باشد و بخشنامه‌هایی که پیرامون آن صادر می‌شود، تکلیف همه‌ی مرتبطین با آن را به طور قطعی روشن کند و در عین حال، جای تخلف از مفاد آن را برای کسی باقی نگذارد. برای رسیدن به خودکفایی، باید از تمام ظرفیت‌های موجود در اقتصاد، به ویژه سرمایه و دانش فنی، استفاده کرد؛ چرا که هر چه بیشتر از پتانسیل‌های موجود استفاده شود (به این معنی که بهره‌وری افزایش یابد)، هم در کمیت تولید و هم در کیفیت تولید مؤثر خواهد بود و موجب می‌شود ما هر چه بیشتر به خودکفایی نزدیک شویم. با توجه به مطالب فوق، می‌توان گفت که تحقق خودکفایی (که شکوفایی تولید ملی بخشی از آن است) یک فرآیند بلندمدت و زمان‌بر است. البته این بدین معنا نیست که باید از زمان کنونی غفلت ورزید، بلکه ضرورت سیاست‌های کوتاه‌مدت در کنار برنامه‌های بلندمدت، امری بدیهی به نظر می‌رسد. برای نمونه، می‌توان به وضعیت به‌وجودآمده به دلیل تحریم‌ها در کشور اشاره کرد. درست است که یک‌شبه نمی‌توان مشکلات به‌وجودآمده را مرتفع ساخت و تمام نیازهای داخلی را در داخل تولید کرد، اما در همین شرایط هم باید به دنبال تحقق خودکفایی بود که برای مثال، می‌توان به سیاست تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری، تشویق به مصرف کالاهای داخلی و دیگر مواردی که در شرایط کنونی امکان‌پذیر است اشاره کرد.^۱

امنیت انرژی و صنعت گاز

تأمین امنیت در تمامی ابعاد آن، از مهم‌ترین دغدغه‌های حکومت‌ها می‌باشد. نکته‌ی اساسی این است که امنیت بسان پازلی است که تأمین آن در یک بعد، نیازمند تکمیل سایر اجزا است. از سوی دیگر انرژی به عنوان موتور محرکه‌ی دولت‌ها، به عنوان مؤلفه‌ای اثرگذار در این راستا محسوب می‌شود. اکنون که انرژی گازی به یکی از بزرگ‌ترین کالاهای استراتژیک در جهان تبدیل شده است، دارندگان این منبع انرژی نیز بر آنند که، از این پتانسیل برای تأثیرگذاری بر معادلات جهانی به نفع خود استفاده کنند، چراکه با توجه به اهمیت فزاینده‌ی گاز در آینده، هر کشور یا گروهی از کشورها که بتواند کنترل بازار گاز را در دست گیرد، در عرصه‌ی بین‌المللی نیز تأثیرگذار خواهد بود. از سوی دیگر، از آنجا که در حال حاضر مهم‌ترین کارتل فعال انرژی، سازمان کشورهای صادرکننده‌ی نفت اوپک است. بنابراین، طبیعی است که فکر ایجاد هر اتحادیه‌ی دیگری در زمینه‌ی انرژی، با مسائل این سازمان مقایسه و ارزیابی شود؛ همچنان که از ابتدا نیز نظریه‌ی برپایی یک تشکل گازی، به جای سازمان کشورهای صادرکننده‌ی گاز (اوجک) به اوپک گازی معروف بوده است. در واقع، از دیدگاه مصرف‌کنندگان بزرگ انرژی، قدرت‌یابی اوپک و افزایش قیمت‌های نفت، موجب پدید آمدن پتانسیل و انگیزه‌ی کافی در تولیدکنندگان گاز طبیعی جهان برای ایجاد یک کارتل گازی طبق الگوی اوپک بوده است.

چشم‌انداز جهانی انرژی

آخرین چشم‌انداز بین‌المللی انرژی، که اداره اطلاعات انرژی آمریکا در سال ۲۰۱۳، در ماه جولای منتشر کرده و مهم‌ترین پیش‌بینی‌های انجام شده را تا افق ۲۰۴۰ میلادی در بخش گاز طبیعی ارائه داده به شرح زیر است. بر اساس سناریو مرجع مصرف گاز طبیعی در جهان ۶۴ درصد افزایش خواهد یافت و از ۱۱۳ تریلیون فوت مکعب (۳/۶۴ تریلیون مترمکعب) در سال ۲۰۱۰ به ۱۸۵ تریلیون فوت مکعب (۴/۶۲ تریلیون مترمکعب) در سال ۲۰۴۰ می‌رسد. گاز طبیعی در بسیاری از مناطق جهان نقش خود را به عنوان یک انتخاب برای نیروگاه‌های برق و بخش صنعت حفظ خواهد کرد، خصوصاً به این علت که شدت آلاینده‌های آن از ذغال‌سنگ و نفت بسیار کمتر است و این ویژگی گاز را به یک سوخت مطلوب خصوصاً در کشورهایی که قوانین سخت‌گیرانه زیست‌محیطی دارند تبدیل می‌کند. برآورد می‌شود که نیروگاه‌های تولید برق و بخش صنعت بر روی هم ۷۷ درصد از رشد مصرف گاز در این دوره را به خود اختصاص دهند. چشم‌انداز ذخائر و تولید گاز، این حامل انرژی را به مهم‌ترین رقیب برای سایر سوخت‌ها تبدیل نموده است. تغییر قابل توجه در گاز طبیعی و بازار جهانی تداوم خواهد داشت و افزایش قابل توجهی در تولید در کشورهای غیر OECD اروپا و اوراسیا (۵۳۰ میلیارد مترمکعب)، کشورهای امریکائی عضو OECD (۳۰۷ میلیارد مترمکعب) رخ خواهد داد. روند افزایشی تجارت گاز چه از طریق خط لوله و چه بصورت حمل دریایی LNG، ادامه خواهد داشت. برآورد می‌شود که تجارت LNG از ۲۰۱۰ تا ۲۰۴۰ بیش از دوبرابر شده و از ۱۰ تریلیون فوت مکعب (۲۸۰ میلیارد مترمکعب) به حدود ۲۰ تریلیون فوت مکعب (۵۶۰ میلیون مترمکعب) برسد. گرچه تجارت LNG در سال‌های اخیر نسبت به تجارت از طریق خط لوله رشد

سریعتری داشته است اما براساس سناریو مرجع، تجارت از طریق خط لوله بعنوان بخش اصلی تجارت گاز باقی خواهد ماند^۱.

ایران و آینده بازار گاز

گاز طبیعی به عنوان سوختی پاک هر روزه با استقبال بیشتری روبه رو می شود. به طوری که سهم این حامل انرژی از سبد انرژی جهان در دهه های گذشته با افزایش قابل توجهی همراه بوده و بر اساس پیش بینی ها این سهم در آینده روندی افزایشی خواهد داشت. از طرفی امروزه این اتفاق نظر وجود دارد که یکی از اصلی ترین مولفه های رشد و توسعه مستمر اقتصادی کشورها، بهره مندی و دست یابی اقتصادها به منابع پایدار انرژی است. عرضه انرژی به ویژه نفت و گاز از جمله مقوله هایی است که مورد توجه کشورهای تولید کننده و مصرف کننده نفت و گاز قرار دارد. مطالعات آینده پژوهی حاکی از آنست که قطب مصرف انرژی جهان از سمت کشورهای غربی به سمت اقتصادهای نوظهور در حال تغییر است و لذا این کشورها بازار عمده مصرفی آتی انرژی از جمله گاز طبیعی خواهند بود. بخش عمده ای از افزایش آتی تقاضای گاز طبیعی توسط اقتصادهای نوظهور از جمله چین و هند صورت خواهد گرفت. لذا می توان گفت بازار آینده مصرف گاز طبیعی آسیا خواهد بود. ایران که یکی از بزرگترین دارندگان ذخایر گازی جهان می باشد، می تواند به کشوری استراتژیک انرژی منطقه و جهان تبدیل شده و به سهم حداکثری از بازار گاز چین، هند، اتحادیه اروپا و کشورهای در حال توسعه منطقه شامل ترکیه، ارمنستان، کویت، امارات، عمان، پاکستان، هند ..... دست یابد^۲.

چالش های اساسی ایران در حوزه صنعت گاز

جمهوری اسلامی ایران در صنعت گاز خود با چالش های اساسی مواجه است که توجه نکردن به برخی از آنها می تواند در آینده نه چندان دور، این صنعت راهبردی را نه تنها با مشکل بلکه با بحران مواجه سازد. برخی از این چالش ها عبارتند از:

چالش اول: لزوم تزریق گاز به میادین نفتی

یکی از نکاتی که همواره مورد دغدغه کارشناسان حوزه های نفت و گاز بوده است، تزریق دوباره ی گاز به میادین و حوزه های نفتی به عنوان افزایش بازیابی نفت از یک سو و حفظ منابع گازی برای آینده است که می بایست مورد بررسی قرار گیرد.

چالش دوم: لزوم توجه به میدان های مشترک گازی کشور

با توجه به اینکه برخی از میدان های گازی کشور، با سایر کشورها مشترک می باشد، می بایست استخراج از این میادین در اولویت اصلی مسئولین قرار گرفته و از به یغما رفتن ثروت ملی جلوگیری شود.

۱ - پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار رهبر انقلاب

چالش سوم: مشکلات حوزه صادرات گاز

یکی دیگر از چالش‌ها را می‌توان در زمینه صادرات گاز دانست. مهم‌ترین چالش‌های ایران در زمینه صادرات گاز طبیعی را در قالب موارد زیر می‌توان برشمرد:

۱. وجود موانع سیاسی و جغرافیایی؛
۲. رقابت با سایر تولیدکنندگان در صادرات گاز طبیعی؛
۳. محدود بودن بازار گاز در کشورهای همسایه؛
۴. تلاش‌های آمریکا برای منزوی کردن ایران؛
۵. تلاش کشورهای بزرگ تولیدکننده گاز برای افزایش فعالیت‌های بازاریابی؛
۶. امکان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش گاز؛
۷. کمبود سرمایه‌گذاری در زمینه دانش فنی صنایع گاز و نیروی انسانی مربوط به آن.
۸. اصلاح فرهنگ مصرف در داخل؛

راهبردهای مقاومتی بخش گاز:

تحقق اقتصاد مقاومتی به عنوان اقتصادی که علاوه بر هدف گسترش رفاه ملی، اهداف آسیب ناپذیری و بازدارندگی را دنبال میکند، مستلزم شناسایی و رفع نقاط آسیب اقتصاد ملی است. در تدوین راهبرد بخش گاز در تحقق حماسه اقتصادی باید افزون بر توجه به نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای احتمالی را نیز شناسایی و تحلیل کرد. حوزه انرژی کشور اعم از انرژیهای تجدید ناپذیر (شامل نفت، گاز طبیعی، زغال سنگ، انرژی هسته‌ای) و انرژیهای تجدید پذیر (شامل سوخت‌های زیستی، برق آبی، زمین گرمایی، بادی و خورشیدی) در این "جنگ تمام عیار اقتصادی"، در خط مقدم حملات و تحریم‌های فراگیر قرار دارند. با سیر محتوایی در رهنمودهای رهبری معظم و خواستگاه متخصصان و بررسی داده‌های مالی حوزه انرژی بالاخص بخش گاز میتوان راهبردهای بخش انرژی در اقتصاد مقاومتی را در قالب محورهای ذیل زیر طبقه بندی نمود.

۱- تولید صیانتی از میادین مشترک راهبردهای کلان بخش نفت در توسعه با رویکرد اقتصاد مقاومتی:

استفاده از ظرفیت میادین مشترک باید در اولویت اول برنامه ریزان حوزه انرژی از منظر استخراج و فروش باشد. برای مثال در میدان پارس جنوبی، بزرگترین میدان گازی جهان، ارزش گازی که ذخیره شده است، معادل درآمد ۱۲۰ سال صادرات نفت خام تولیدی کشور است. مساحت این میدان ۹۷۰۰ کیلومتر مربع است که ۳۷۰۰ کیلومتر مربع آن در آبهای سرزمینی ایران و ۶۰۰۰ کیلومتر مربع آن در

آبهای سرزمینی قطر قرار دارد. توجه صیانتی به استخراج انرژی از منابع مشترک منجر به ذخیره سازی پتانسیلهای متنوع انرژی برای آیندگان این مرز بوم شده و مهمتر حفظ ثروت ملی برای مصرف بهینه تر در آینده را فراهم میآورد.

۲- تقویت بنیانهای دانشی:

چنانچه بنیانگذاری کارهای حوزه گاز بر پایه ی دانش پیش برده شود و به وجه غالب اقتصاد کشور نمود یابد، دستیابی کشور به قدرت اقتصادی را موجب میشود. تقویت بنیانهای دانشی موجب ایجاد اعتماد و خودباوری ملی میان آحاد بخشها بالاخص بخش انرژی میشود. بومی سازی علوم مرتبط با بخشهای انرژی همچون گاز، همزمان با ایجاد پل ارتباطی نزدیک میان دانشگاه و صنعت، از یک طرف استقلال و خوداتکائی را بوجود آورده و از طرف دیگر قدرت اقتصادی و چانه زنی های سیاسی را در عرصه بین المللی فراهم میکند. در این راستا ایجاد الزامات قانونی جهت استفاده از فناوریهای دانش بنیان در صنعت گاز، ایجاد زمینه های رقابت سازنده در میان سازندگان بومی، بازنگری در مقررات جذب و نگهداری منابع انسانی متخصص، خلاق و نخبه در صنعت نفت، استفاده بهینه و حداکثری از امکانات درون و بیرون صنعت در راستای کاهش هزینه های تولیدات دانش بنیان، تدوین استانداردهای مختلف مربوط به فرایند ایده تا بازار محصولات دانش بنیان، تجمیع دانش فنی تولید شده به منظور جلوگیری از دوباره کاری، تسریع و رفع موانع در دستیابی به اهداف مربوط به افزایش ضریب برداشت از مخازن گاز و توجه به ارتقاء دانش سازمان همراه با استفاده از مدیران دانش محور پیشنهاد میشود.

۳- حمایت از تولیدات داخلی

اگر رویکرد ما حمایت از تولیدات داخلی و تقویت چرخه ی صنعت ملی باشد، ابزار دشمن برای اعمال فشار در حوزه های اقتصادی عملاً بدون نتیجه می ماند. الهام بخش بودن برای حل بحران های اقتصادی جهان و به وجود آوردن فرصت برای مردم و فعالان اقتصادی برای نقش آفرینی از دیگر آثار اقتصاد مقاومتی است. پیروی از الگوی علمی و بومی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی، عامل ناکامی و عقب نشینی دشمن در جنگ تحمیلی اقتصادی علیه ملت ایران می شود و افزون بر آن، برای برخورد با موارد مشابه در آینده نیز ظرفیت بالقوه ی خوبی را پدید می آورد. شاید این تصور برای برخی وجود داشته باشد که اقتصاد مقاومتی، فقط برای دوران گذار و شرایط تحریم و به منظور دوام آوردن در برابر فشارهای مقطعی است و اقتصادی نیست که راه را به سوی پیشرفت هموار کند؛ اما اقتصاد مقاومتی، در حقیقت، اقتصاد پیشرفت و توسعه و رویکردی تحول خواه است که با عنایت کامل به ظرفیت های درونی کشور و نظام و برای شتاب بخشیدن به روند پیشرفت تنظیم گردیده است. سندی با این سطح از تفصیل و اهمیت، بیانگر جایگاه اقتصاد و اجتماع پر نشاط و دارای تحرک در جمهوری اسلامی ایران است. برخی این گونه تبلیغ می کنند که رسالت های انقلابی با رفاه عمومی و جامعه ی تولیدگر ارتباطی ندارد؛ اما سند سیاست های ابلاغی به وضوح نشان می دهد که تولید و اقتصاد در کشور تا چه اندازه

اهمیت دارد و همواره با نگاهی برآمده از تحولات دانشی و بینشی در عرصه‌ی اقتصاد، به دنبال سامان دادن اقتصاد و خلق توسعه است.

۴- ایجاد امنیت روانی جامعه در مواجهه با تلاطم‌های اقتصادی

یکی از ابزارهای تأثیرگذاری دشمنان در جنگ اقتصادی بهره‌گیری از نوسانات برای برهم زدن آرامش روانی حریف و ایجاد عدم تعادل در آن از طریق عملیات ادراکی است. نگرانی مصرف‌کننده از کمبود یا گرانی احتمالی یک کالا در حال حاضر یا آینده‌ی نزدیک تا حدودی طبیعی به نظر می‌رسد، اما نکته‌ی مهم نوع مواجهه با موضوع در یک جامعه با آرمان‌های اسلامی و در حال مقاومت اقتصادی است. با اندکی برنامه‌ریزی فرهنگی و اقدامات متناسب، می‌توان آسیب‌های احتمالی را برطرف نمود. توجه به این مثال‌ها، اهمیت تمهیدات فرهنگی و اجتماعی، اقتصاد مقاومتی را به‌خوبی روشن می‌سازد. اگر فرهنگ‌سازی لازم در این مورد انجام شود، دشمن نمی‌تواند از تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان اهرم فشار بر دولت و مردم استفاده کند.

۵- نقش پژوهش در اقتصاد مقاومتی و خودکفایی:

مؤلفه اساسی پژوهش و فناوری را می‌توان اثرگذارترین عامل در کاهش وابستگی‌ها قلمداد کرد. البته این به معنای عدم تعامل بین‌المللی نخواهد بود و باید اذعان داشت که تبادل تکنولوژیکی به هم افزایی خواهد انجامید. لیکن در شرایطی که دانش فنی مورد نیاز توسعه صنعت به دلایل مختلف از جمله تحریم در دسترس نباشد، حمایت ویژه از این بخش ضرورت بیشتری می‌یابد. لزوم توجه به این موضوع در سالهای اخیر به دلایل شدت گرفتن تحریم‌ها بیش از گذشته قابل لمس است و موفقیت‌های صنعت گاز در این زمینه قابل تقدیر است. نمونه این موفقیت‌ها اقدامات برجسته پژوهشی و فناوری سالهای اخیر است. بعلاوه آنکه کسب جایگاه نخست فناوری در منطقه بعنوان چشم انداز این بخش در برنامه وزیر محترم نفت مورد نظر بوده و همت والای پژوهشگران صنعت نفت را بیش از پیش می‌طلبد.

۶- خودکفایی در اقلام و تجهیزات:

بخش عمده‌ای از توسعه صنعت گاز وابسته به تجهیزات و اقلام با اهمیت است. این بخش نیز در سالهای اخیر به واسطه شدت تحریم‌ها دچار آسیب‌هایی گردیده که حمایت از سازندگان را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. نامگذاری سال ۹۱ بنام سال تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی گویای اهمیت این موضوع و لزوم استمرار این حمایت‌هاست. در این صورت خودکفایی در تأمین تجهیزات و اقلام مورد نیاز پروژه‌های ملی و به ثمر نشستن آنها را شاهد خواهیم بود. تسهیل در روند شناسایی سازندگان توانمند و در عین حال گمنام، ساماندهی منابع تأمین اقلام متناسب با نیاز پروژه‌ها، روان‌سازی جریان اطلاعات بین عرضه و نیاز از جمله برنامه‌هایی است که به افزایش تعامل با متولیان ساخت داخل منجر خواهد شد.

۷- اهمیت سرمایه عظیم انسانی:

نقش سرمایه عظیم انسانی صنعت نفت و گاز در دستیابی به اهداف و رسالت متعالی این صنعت بر همگان روشن است. از این رو و با مرور تاریخ صنعت نفت در طول یک قرن گذشته می توان به دانش و مهارت این منبع ارزشمند برای تغییر در رفتار سازمانی و اتخاذ رویکردهای مناسب و تقویت فرهنگ تحقق اقتصاد مقاومتی امیدوار بود. اعتقاد وزیر محترم نفت به نیروی انسانی در برنامه ارائه شده از سوی ایشان، به خوبی گویای نقش برجسته نیروی انسانی در تحقق اهداف این صنعت است. پرداختن به مؤلفه های خلاقیت، کارآفرینی، ابتکار، روزآمدی به عنوان یک الزام، وفاداری و تعلق سازمانی، رضایتمندی کارکنان و... نشان از اعتقاد بالای مدیریت عالی صنعت نفت به نقش نیروی انسانی داشته و بایستی توسط متولیان این بخش الگوسازی و نهادینه گردد^۱.

۸- اصلاح الگوی مصرف

می توان گفت جلوگیری از اسراف مترادف با اصلاح الگوی مصرف است. در این راستا باید نهادهای فکری و اجرایی جامعه به شناسایی مصادیق اسراف و تبذیر در انواع و گونه های مختلف و متعدّدش بپردازند و راهکارهای اجرایی و عملیاتی در مقابله با آن، دقیقاً تبیین و پیشنهاد گردد. با این تعریف می توان نقش دولت (به معنای عام آن) را مهم تر، اساسی تر و فوری تر دانست. **زیرا اصلاح الگوی مصرف در حقیقت اصلاح فرهنگ است. مجموعه این اقدامات را «مدیریت مصرف» نامیده می شود. بعنوان مثال مصرف انرژی گاز را که در ارتباط با همه اقشار جامعه می باشد را می بایست مدیریت کرد. در درجه اول صدا و سیما که بیش از همه مسئولیت دارد، و دستگاه های دیگر هم مسئولیت دارند. در این زمینه هم باید فرهنگ سازی شود. مهمترین امر در مدیریت مصرف، بیان مصادیق اسراف است و گرنه داد سخن راندن در مذمت اسراف، دردی را دوا نمی کند، زیرا اسراف هایی که امروز صورت می گیرد، بیشتر ناشی از اسراف ندانستن برخی رفتارهاست^۲.**

۹- فرهنگ سازی اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد ایران در شرایطی قرار دارد که هم می خواهد از رشد نسبی برخوردار باشد و هم اینکه در مقابل نیروهای استکباری بایستد. طبیعی است که پیاده سازی این راهبرد نیازمند اقدامات خاصی در نظام های اقتصادی کشور در حوزه ی تولید، توزیع و مصرف و اجرای پیرامون آن است. با این حال، آنچه مهم تر و زیربنایی تر از این اجزا و اقدامات است، تمهید زیرساخت ها و بایسته های فرهنگی و اجتماعی این موضوع مهم و ملی است. بسیاری از محققان علوم اقتصاد ریشه ی مسائل اقتصادی را در فرهنگ می دانند. میان اجرای اقتصاد مقاومتی در کشور و نحوه و سبک زندگی و فرهنگ اقتصادی و الگوی ذهنی و رفتاری جامعه رابطه ی مستقیمی وجود دارد و **ریشه ی اصلاح مسائل اقتصادی در اصلاح فرهنگ**

۱- <http://www.kilidebeheshti.blogfa.com>

اقتصادی، سبک زندگی مردم، الگوی مصرف و توسعه‌ی فرهنگ کار و تلاش و تولید ملی است. تحقق اقتصادی، که از انعطاف و چابکی لازم در مواجهه با تهدیدات و چالش‌های بیرونی برخوردار باشد و در صورت نیاز بتواند خود را با شرایط تحمیلی تطبیق دهد به هوشمندی و هدفمندی رفتار و فرهنگ اقتصادی نیازمند است. طبیعی است متناسب با رفتار و فرهنگ اقتصادی مطلوب بایستی مؤلفه‌های جامعه‌پذیری آن نیز تبیین و عزم عمومی برای تحقق آن به لحاظ فکری و روانی بسیج گردد. از این رو، به نظر می‌رسد که در مقطع کنونی، نیازمند یک رویکرد انقلابی و جهادی در سبک زندگی هستیم. آن‌گونه که مشاهده می‌گردد، در دوره‌های اخیر، الگوهایی از سبک زندگی مصرف‌گرا (مصرف مبتنی بر لذت) و تجملاتی در جامعه‌ی ما رسوخ یافته است. حال آنکه این مسئله دقیقاً در تضاد با آموزه‌های اجتماعی دین مبین اسلام در ترویج الگوی «مصرف براساس نیاز» است. در چارچوب راهبرد اقتصاد مقاومتی، مسئله‌ی اصلاح الگوی مصرف امری قابل توجه و جزء نیازهای بنیادین تلقی می‌شود. از این رو، «بازمهندسی رفتار مصرف‌کننده براساس اقتضانات ملی» باید محور شکل‌دهی به الگوی مصرف مطلوب در اقتصاد مقاومتی باشد. مؤلفه‌های اقتصادی و حتی فناوری، ارتباط تنگاتنگی با ساخت‌های فرهنگی جامعه دارند. می‌توان گفت که تولید، توزیع و مصرف یک کالا در ارتباط مستقیم با نگرش‌ها و رفتار افراد جامعه است. از این رو، تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند تحقق پیش‌شرط‌های فرهنگی و اجتماعی آن است.

فرصت‌های پیش‌رو

هر چند که صنعت گاز کشور با مشکلاتی مواجه است ولی برنامه‌ریزی دقیق در این راستا، می‌تواند زمینه‌ی توسعه‌ی این صنعت را فراهم سازد که در ادامه به برخی از این فرصت‌ها اشاره می‌شود. در سند چشم‌انداز مربوط، دست‌یابی به جایگاه دوم جهانی در ظرفیت تولید گاز طبیعی با توجه به ضرورت استفاده از مخازن مشترک مورد تأکید قرار گرفته و نیل به جایگاه اول فناوری نفت و گاز در منطقه نیز از مهم‌ترین مواردی برشمرده شده است که می‌بایست مد نظر سیاست‌گذاران و مجریان این حوزه باشد.

فرصت اول: لزوم توجه به سند چشم‌انداز صنعت نفت و گاز ایران در افق ۱۴۰۴

در سند چشم‌انداز مربوط، دست‌یابی به جایگاه دوم جهانی در ظرفیت تولید گاز طبیعی با توجه به ضرورت استفاده از مخازن مشترک مورد تأکید قرار گرفته و نیل به جایگاه اول فناوری نفت و گاز در منطقه نیز از مهم‌ترین مواردی برشمرده شده است که می‌بایست مد نظر سیاست‌گذاران و مجریان این حوزه باشد. در سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در بخش‌های نفت و گاز، نیز می‌توان نکات قابل توجهی که با جزئیات بیشتری نسبت به سند چشم‌انداز صنعت نفت و گاز به سیاست‌های حوزه‌های نفت و گاز می‌پردازند، دست یافت از جمله اینکه، اتخاذ تدابیر و راهکارهای مناسب برای گسترش اکتشاف نفت و گاز و شناخت کامل منابع کشور و افزایش ظرفیت تولید گاز متناسب با حجم ذخایر کشور به منظور تأمین مصرف داخلی و حداکثر جایگزینی با فرآورده‌های نفتی از جمله سیاست‌های کلان ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری به مسئولان است.

فرصت دوم: لزوم بهره‌گیری از جایگاه ایران در مجمع کشورهای صادرکننده گاز

فرصت سوم: استفاده از دیپلماسی انرژی فعال در حوزه‌ی گاز

پیشنهادات:

- توجه به راهکارهای ذیل جهت رسیدن به اهداف «اقتصاد مقاومتی و در نهایت ایجاد خودکفایی» ضروری است:
- ۱- نقطه شروع اقتصاد مقاومتی، سیاستگذاری برای اصلاح الگوی مصرف است. مصرف، تولید را جهت می‌دهد و این دو در کنار هم، جهت سرمایه‌گذاری را مشخص می‌کنند. رونق تولید داخلی و کاستن از وارداتی که می‌تواند به افول و کم رونقی و توقف واحدهای تولیدی داخلی منجر شود، استقلال اقتصادی، قطع وابستگی به خارج، ارتقای تکنولوژی در سطح کلان‌تر شکل می‌گیرد البته باید به گونه‌ای عمل کرد که اقتصاد مقاومتی به معنای تحمیل فشار به مردم نباشد.
  - ۲- افزایش بهره‌وری در تولید، کاهش قیمت تمام شده تولیدات، کیفیت بهتر و خدمات بیشتر در رقابت با تولیدات خارجی و کاهش واردات، حمایت از تولید ملی به ویژه تولیدات استراتژیک.
  - ۳- کاهش آمار بیکاری و خشکاندن ریشه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی ناشی از بیکاری در جامعه.
  - ۴- فعال‌سازی سیستم‌های حمایتی پولی و مالی و بیمه‌ای بخش تولید برای تحرک در اقتصاد داخلی.
  - ۵- افزایش واردات «دانش فنی»، «خطوط تولید» و «ماشین‌آلات» در حوزه گازی در بخش تاسیسات سرچاهی، پالایشگاهها، ایستگاههای مربوط به خطوط لوله و غیره در ازای کاهش واردات کالاهای مصرفی با توجه به اهمیت این نوع معاملات در عصر اطلاعات همزمان با «تولید علم» و تولید «دانش فنی» و حمایت از «شرکت‌های دانش‌بنیان».
  - ۶- تداوم سیاست‌های مربوط به خودکفایی کالاهای اساسی در تجهیزات گازی.
  - ۷- تبدیل «تهدیدها» به «فرصت‌ها» در روند تأمین کالاها به این معنا که به محض اعمال تحریم در برخی از کالاها، شکل‌دهی به عزم ملی در حوزه فناوری و صنعت و تجارت برای ایجاد «خودکفایی» کامل یا حداقل «خود اتکایی» در تولید و تأمین این اقلام لازمه اقتصاد مقاومتی است. نباید اجازه داد در مورد فشارها و تهدیدهای اقتصادی، بزرگنمایی شود.
  - ۸- ایجاد شرکت‌های مشترک یا ایجاد ارتباطات مؤثر شرکت‌ها و مؤسسات ایرانی با برخی از مؤسسات خارجی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی برای تعامل و تأمین در موارد ضروری در فناوری و تجهیزات فنی و کالا به نحوی که باوجود تلاش استکبار، امکان مداخله و فشار خارجی در این خصوص فراهم نشود، ضمن این‌که ایجاد این‌گونه ارتباطات بین بخش خصوصی کشور با همتایان خارجی آنها مؤثرتر خواهد بود.
  - ۹- شکل‌گیری روحیه «جهاد اقتصادی»، «تولید ملی» و «همیت ایرانی». ضمن آن‌که برای تقویت اقتصادی ملی «دیپلماسی اقتصاد مقاومتی» نیز لازم است. هدف از این نوع دیپلماسی تبیین دستاوردهای اقتصاد مقاومتی در مقابل فشارهای وارده است. فشارها در مورد کالای مصرفی و شاخص‌های روزمره اقتصادی وارد می‌شود، ولی دستاوردهای مقاومت کشور، دستاوردهایی استراتژیک و بلندمدت هستند، همچون خودکفایی در تکنولوژی‌ها و فناوری‌های برتر (هسته‌ای) استقلال در سیاست خارجی و ...
  - ۱۰- خودداری از اسراف و ضایع کردن انرژی گاز.

۱۱- آمادگی برای انجام اقدامات مقابله به مثل در برخی موارد با توجه به مزیت‌های استراتژیک نظام اسلامی از جهت تسلط بر آب راهها، منابع گازی، موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک.

موارد فوق، اهداف کلانی است که باید به آنها دست یافت. دستیابی به این شرایط شدنی است. این یک «مأموریت ممکن» است. نظام اسلامی قادر است با برنامه‌ریزی، تلاش، تدوین استراتژی‌ها و اقدامات لازم، با محوریت اقتصاد مقاومتی، بخش عمده‌ای از تهدیدهای امروزین را نیز به فرصت تبدیل کند.

نتیجه گیری:

تحریم‌های نامتعارف اخیر می‌تواند با درایت مسئولان و برنامه ریزی صحیح، علیرغم ایجاد فشار و هزینه در کوتاه مدت، فرصتی بی بدیل برای حرکت کشور در جهت تحقق اقتصادی پویا و غیر وابسته به گاز ایجاد کند. در این راستا تحقق اقتصاد مقاومتی به عنوان اقتصادی که علاوه بر هدف گسترش رفاه ملی، اهداف آسیب ناپذیری و بازدارندگی را دنبال میکند، مستلزم شناسایی و رفع نقاط آسیب اقتصاد ملی است و این امر جز در سایه شناخت توانمندیهای ملی، حداقل سازی ناکارایی و نقاط ضعف و حداکثرسازی کارآمدها و مزیت‌های رقابتی امکان پذیر نیست. گسترش زنجیره ارزش افزوده ناشی از منابع گاز در داخل کشور، در کنار استفاده از فرصت‌های موجود در ارتباط با تعاملات منطقه ای یکی از راهکارهای پیشروی کشور برای تبدیل تنگناهای موجود در شرایط حاضر به فرصتی برای جهش اقتصادی کشور است. بویژه از فرصت به وجود آمده میتوان برای جهش صادرات در بخش فرآورده‌های نفتی استفاده کرد. تقویت اقتصاد دانش بنیان از طریق ایجاد سازوکارها و ساختارهای مناسب برای استفاده بهینه از توان علمی و فنی داخلی برای تأمین مواد و تجهیزات صنعت نفت، مدیریت پروژه های بزرگ نفتی توسط شرکتهای داخلی، ابداع و توسعه روشهای تأمین مالی جدید برای صنعت گاز از دیگر راهکارهای قابل استفاده در جهت تبدیل تحریم به ابزاری برای رشد صنایع مرتبط با حوزه گاز هستند.

منابع:

- ۱- آمار موسسه مطالعات بین المللی انرژی وابسته به وزارت نفت ایران.
- ۲- <http://portal.opec.mop.ir>
- ۳- ابراهیمی ایلناز (۱۳۸۶)، صادرات گاز ایران: فرصت‌ها و تهدیدها، انتشارات مؤسسه‌ی تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، تهران.
- ۴- ابراهیمی ایلناز (۱۳۸۸)، سازمان کشورهای صادرکننده‌ی گاز: شکل‌گیری، فرصت‌ها و تهدیدها، انتشارات مؤسسه‌ی تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، تهران.
- ۵- پوراحمدی حسین (۱۳۹۰)، امکان‌سنجی و تأثیر تشکیل سازمان کشورهای صادرکننده‌ی گاز (اوجک) بر همگرایی و ارتقای امنیت، قدرت و سایر منافع کشورهای صادرکننده‌ی گاز، فصلنامه‌ی روابط خارجی، سال سوم، شماره‌ی چهارم، زمستان ۱۳۹۰، صص ۷-۵۲.
- ۶- ترکان اکبر (۱۳۸۹)، گاز طبیعی و امنیت ملی، مجموعه مقالات نفت و سیاست خارجی، انتشارات پژوهشکده‌ی تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام، صص ۶۳-۱۱۸.
- ۷- تکین منوچهر (۱۳۸۶)، اوپک‌گازی، فصلنامه‌ی مطالعات انرژی، سال چهارم، شماره‌ی ۱۳، تابستان ۱۳۸۶، صص ۸۸-۹۶.
- ۸- سلطانی فر مسعود (۱۳۸۹)، گاز و نقش آن در توسعه، پژوهش‌نامه‌ی شماره‌ی ۱۸، انتشارات پژوهشکده‌ی تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران.
- ۱۰- نوروزی محمد (۱۳۹۱)، گفتارهای عمومی درباره‌ی مسائل نفت ایران، انتشارات انجمن علمی دانشجویان معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، تهران.
- ۱۱- نریمانی، م.، عسکری، ح.، "چارچوب مفهومی اقتصاد مقاومتی"، اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی، تهران، دانشگاه علم و صنعت.
- ۱۲- اسحاقی، س. ح.، مبانی و راهبردهای جهاد اقتصادی، تهران، مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز حوزه علمیه خاوران)، ۱۳۹۰.
- ۱۳- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکتهای دانش بنیان، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸
- ۱۴- راهبردهای کلان بخش نفت در توسعه با رویکرد اقتصاد مقاومتی : ۲۰۱۵/۴/۱۰
- ۱۵- معاونت علمی و فناوری، ریاست جمهوری، راهبرد تولید دانش بنیان: جایگاه شرکتهای دانش بنیان در اقتصاد مقاومتی، تهران، ۱۳۹۱.